

ЈОВАН ДЕЛИЋ

**ВУК СТ. КАРАЦИЋ –
ТЕМЕЉ И ОРИЈЕНТИР***Сјени Павла Ивића*

Ако је Вуков *Српски рјечник* из 1818. године кључна и основна књига новије српске културе – а тако мисли Павле Ивић, српски лингвиста свјетског гласа и статуса, који није био склон оваквим комплиментима и коме су строгост, тачност, истинољубивост и критички однос и осјећање историје биле прве научне врлине – онда је несумњиво да је Вук Стефановић Караџић кључна личност и главни јунак новије српске културе, њен темељ и њен оријентир кроз вјекове, а нарочито у смутним временима историјских криза, која прати брижљиво планирано и произвођено духовно лудило и разарање највећих вриједности.

Вријеме у којем човјек живи не може да се бира – тај комадић времена му је досуђен и ваља се остварити у задатом временском одсјечку. Вуково вријеме је било доба двају српских устанака и стварања Србије последице више од четири стољећа турског ропства. Када је плануо Први српски устанак, имао је седамнаест година и био је писар код Турчије харамбаше, кога је врло волио, па код Јакова Ненадовића, кога је трпио и подносио, одржавајући и доцније с њим преписку и повјерљиве односе, иако о њему није мислио добро; затим у Крајини, гдје је био опчињен личношћу Хајдук-Вељковом. Разболио се и са двадесет двије године остао доживотно сакат у лијеву ногу. Такав – хромац без ноге, сиромах без новца, избјеглица без отаџбине, без игдје икога утицајнога у свијету – тумарнуо је у свијет последице слома устанка 1813, бјежећи од турске одмазде и од куге, која је већ била стигла до Срема. Србија је била осуђена на смрт, а Срби на искоријењење и нестанак. Турска војска

је са југа и запада вршила одмазду и терор. У Београду, на Калемегдану, свакога јутра је побадано ново коље са набијеним Србима, који су дуго мученички умирали, док су уз коље скакали пси лижући људску крв, желећи да се докопају комада још живог људског меса. Ко је тада могао и помислити да ће за само двије године букнути Други српски устанак, а да ће већ 1814. онај сакати хроми бјегунац, без здравља, новца и отаџбине, објавити *Малу њросійо-народну славено-србску њјеснарицу*, па *Писменицу србскоја језика*, а већ наредне (1815) године *Народну србску њјеснарицу*, да би 1818, пет година послије бјекства из Србије објавио и *Срѣски рјечник*. Тиме је, изван отаџбине, започео велики културни препород српског народа када га нико није очекивао, а Срби понајмање.

Ако човјек не може да бира када ће се и гдје родити, може и у најгорем од свих времена да уради највише културне подвиге; да ради према својој мјери, уму и снази и да у злим временима направи велико чудо у култури свога народа. То је, како је рекао Иво Андрић, „Вуков пример”, по којем је Вук „учитељ енергије”.

Већ је *Народна србска њјеснарица* имала европске одјеке. Јакоб Грим је писао:

Ако се Хердерови *Stimmen der Völker* (*Гласови народа*) смију узети као цвет народне поезије, то рецензент не зна да ли се икоји народ данашње Европе може у том погледу мерити са Србима.

Па исто то, али мало друкчије:

Ја не бих знао који би народ могао показати тако изврсно богатство љубавних песама сем Солумунове свете *Песме над њесмама*.

Иво Андрић хвали Вуково памћење. Живећи далеко од своје земље, Вуку је „његово памћење у ствари било за њега његова земља и све што је у њој”. Своју прву *Малу њросійонародну њјеснарицу* написао је „из главе”. Своју земљу је носио у сјећању „као део себе”, па то чудесно памћење Андрић тумачи као „плод и меру Вукове дубоке љубави према својој земљи и присне везаности са својим народом и његовом судбином”.

То памћење је Вук прелио у своје огромно, пребогато и разноврсно дјело, претворивши га у ризницу знања о Србима и српским земљама, а нарочито у *Срѣски рјечник*, који Миодраг Поповић зове *Памѣивек*.

Срѣски рјечник је, по својој природи, структури и функцији, лексикографско дјело, али он има и изразиту поетску функцију по богатству књижевних цитата, приче коју развија, и књижевних

јунака, али и по описима којима обликује и илуструје одреднице. Зато није чудо што је магично привлачио писце и проучаваоце књижевности. Милорад Павић у Вуковом *Српском рјечнику* види претечу свога *Хазарског речника*, а Миро Вуксановић своју се-мољску трилогију романа азбучника – *Семољ ѿора*, *Семољ земља* и *Семољ људи* – везује за Вукову традицију.

Андрић узима „васколику Вукову прозу као целину, без обзира на књижевни род коме служи [...] јер његов карактеристичан начин гледања и описивања ствари избија, јаче или слабије, у свим његовим радовима, како у језичким етнографским и историјским, тако и у полемици и у личној преписци”. Вука као писца потврђују „и расправе и полемички списи [...] и, нарочито, Речник”. Као илустрацију, Андрић наводи ријеч *шеїрић*, а могао би навести низ других ријечи у којима су дати описи „наше патријархалне друштвене стварности”.

У оцјену Вука као писца, Андрић, дакле, укључује „васколику Вукову прозу као целину”, а „нарочито Речник”. Не заклањам се иза ауторитета, већ само желим да артикулишем своју методолошко-теоријску позицију: ваља нам испитивати сва прозна дјела у којима долази до израза снага дочаравања, односно поетска функција језика, макар она и не била доминанта. Сам Вук пише да се око неких кратких прича у *Рјечнику* „толико мучио да би неки наши гдјекоји списатељи могли читав роман исписати”.

Наше читалачко искуство потврђује поливалентност, полифункционалност Вукове прозе: његови текстови, по правилу, имају и поетску, без обзира на неку другу доминанту, рецимо лексикографску и референцијалну функцију. Несумњиво је да је Вуков *Српски рјечник* (1818, 1852) прворазредно лексикографско дјело, али је и етнографско, и књижевно. Он је енциклопедија српске књижевности, митологије и културе; у њему је цијело књижевно благо сакупљено и по одредницама распоређено. Поједине одреднице су књижевни медаљони – наравно, не све – попут Андрићевог *шеїрића*, мало књижевно дјело за себе, „кратка прича”, док у другима повлашћено мјесто имају такозване „једноставне форме”. Добар број одредница има самосталну књижевну вриједност на нивоу лексикографске јединице.

Има у Вуковом *Рјечнику* једна број одредница које показују могућност, па и тенденцију уланчавања. Могућно је спајањем одредница добити портрете књижевних јунака или чак визију појединих догађаја, па чак и историје и судбине народа. Тако је могућно склопити судбинску српску причу о Косову и о косовским јунацима, али и причу о Мачви и Поцерју, односно о Пиви и Дробњаку. Поштујући ово мјесто на којем говоримо, издвојићемо приче

о два Милоша Поцерца – Обилићу из косовских времена и Стоићеву из Првог устанка.

Милош је у *Рјечнику* истумачен само као мушко име, а одредница *Обилић* уопште не постоји. Зато постоји одредница *Обил*, под којом је испричано предање о настанку Милошевог загонетног и различито тумаченог презимена:

Срби приповиједају да је силни цар Стефан ловећи по Церу угледао на једном мјесту гдје се гране дрвећа и доље савијају и горе узвијају. Кад дође на оно мјесто, а то дијете код неколико оваца ударило своју сјекиру у кладу, па легло на леђа те спава: кад духне из себе, онда се гране узвијају у висину, а кад повуче пару у се, онда се савијају к земљи. Кад то види цар, зачуди се, па пружа руку с коња да му узме сјекиру, али хоћеш! Не може да је извуче из класе. Брже-боље сјашу слуге и војводе с коња, огледају сви редом објема рукама да изваде сјекиру из класе, али ниједан не може ни помаћи. Онда пробуде дијете и запита га цар: „Како ти је име?” А он одговори „Милош”. „Имаш ли оца и мајку?” „Мајку имам, а отац ми је умро.” „А гдје ти је мајка?” „Ето је тамо доље у селу код куће.” „Ајде да нас водиш кући!” „Не могу од оваца!” И тако га којекако намоле да потјера овце и да пође пред њима кући. Сад су они ради знати и видјети шта ће радити са сјекиром, како ће је извадити из класе; или ће је онако оставити. Кад Милош крене овце, а он узме сјекиру једном руком и заметне на раме. Како дођу кући, Милош одмах остави овце и непознате госте, па замакне међу зграде да тражи мајку. Пошто цар сјаше с коња, пође и он са Милошем да гледа да му се гдје не сакрије, кад погледа кроз брвна у једну зграду, а то му мајка мијеси хљеб, а пребацила десну сису преко лијевог рамена, а лијеву преко деснога, те он одстраг сиса. Онда цар рече: „Међер *обила* мајка родила *обила* јунака!” – Цар узме Милоша од мајке и одведе га своме двору, и од тога се назове Обилић.

Милошева снага и презиме долазе, према овоме предању, од мајке. О оцу знамо само да је умро. Митска снага мајчиног млијека и хљеба дају снагу Обилићу. Предање везује Обилића за Поцерје, као и етиолошка предања о настанку топонима *Дворишћине*, *Пустојоља* и хидронима *Нечаја*, и глагола *чајати*, затим топонима *Милошева скакала*. У Милошев лик уланчавају се одреднице *Мачва*, *Једноличке*, *Главан*, *Војвода Зађевица*, *Искуј*, *Зајћећи се*, *Хвала* и *Зјубићи*. Уз одредницу *Војвода* Вук наводи стихове:

Поранила три српске *војводе*
Од Косова уз кршно приморје:

Једно бјеше од Прилепа Марко,
Друго бјеше Реља од Пазара
Треће бјеше Милош од Поцерја.

Милоша, дакле, и епска пјесма везује за Поцерје, а Вук одред-
ницу *гусле* за Милоша и њему задушну пјесму:

Гуд’те гусле, Милошу за душу!

На Кнежевој вечери Милош сједа у *заставу* – „мјесто на дну
стола”, а „према горњем челу”, односно *удно* софре, што је знак
сумње у његову издају:

Сједи Милош доље у дно совре.

Тек послије Косовског боја Милошево мјесто постаје почасно
мјесто, равнотежа „челу стола”. Милош устаје одоздо, са дна, из
подножја, оклеветан, плебејског поријекла, уздижући се до подвиг-
га. Он ни од кога ништа није добио нити наслиједио. Оба цара га
стављају у *идножје*. Мурат га понижава да му љуби папучу, како
би схватио ко је и гдје му је мјесто:

Нек цјелује ногу и папучу,
Нек се знаде ће му је подножје.

Вук у *Рјечнику* сјенчи Обилићев лик, што ће чинити и са ју-
нацима устаничке прозе.

На јунаке устаничке прозе пада свјетлост и слава косовских
јунака; на Милоша Стоићевића Поцерца пада свјетлост косовског
Милоша Поцерца – Обилића.

У *Даници* за 1829. години налазимо цио Вуков зборник био-
графија под врло индикативним насловом: *Као српски Плућарх,*
или житија знајни Србаља у Србији нашега времена, гдје се Вук
показује као мајстор портрета и гдје се налази и житије Милоша
Стоићевића. Наслов ме је инспирисао да 1987. године напишем
компаративни рад о Вуку и Плутарху, а нешто касније – о Вуку
и Тациту. Шта је Вук уопште знао о антици?

Вук је био жељан знања и улагао је озбиљне напоре да се
образује, нарочито у филологији, митологији и историји. Физика
и метафизика су му биле далеке. Отуда његова жеља да научи
латински, граматику и живе језике. Имао је изузетно памћење и
филолошки дар, па Копитар децембра 1815. пише Мушицком по-
водом Вукових амбиција да је „свако учење и генију корисно [...]

да га осредње главе, а прошле кроз школе, не гледају преко рамена”. Синтагму *осредње главе* ваљало би разумијети пејоративно и иронично – у значењу медиокритета. Срезњевски је свједочио да се с Вуком могло „говорити немачки, руски, српски, разумеће вас ако почнете говорити чешки и пољски”. Вук је већ од Југовића нешто сазнао о Аристиду, Темистоклу, Сократу, Платону, Аристотелу, Солону, Ликургу, Леониди, Катону и Муцију Сцеволи. Стекао је и лијепе представе о Хомеру и његовим еповима. Његов зет Стеван Живковић Телемак преводио је Фенелоновог *Телемака*, па је Вук, радећи на рукопису превода у Крајини и у Бечу упознао безмало све јунаке *Огусеје* и добар број *Илијаге*. Вук пореди Милоша Обилића, па и Хајдук-Вељка са Ахилом, Марка Краљевића са Херкулом, а Милоша Војиновића и црногорске епске јунаке са Парисом. За себе и Мушицког вели да су они Платони и Аристотели свога времена. Вуков ученик, кнез Михаило, жали се своме учитељу да се о његовом оцу, кнезу Милошу, пише као да је Калигула и Нерон. Кнез Михаило наводи ове Тацитове јунаке добро знајући да их његов учитељ историјски познаје. Вук је посједовао књигу Корнелија Непота, римског историчара из I вијека п. н. е., *De viris illustribus*, и читао упоредни животопис Петра Великог и Карла Великог на немачком. Сједио је и вечераво „у бирцузу” „Код бијелог курјака” са Копитарем и „аустријским Плутархом”, Јозефом фон Хормајром. Био је у контакту са немачким историчарем Рима Нибуром. Биће да је имао лијепа знања и о антици, и о биографијама, и о митологији.

Житије Милоша Стоићевића је седмо, последње, у *Даници*. Својим именом, чином и поријеклом – *војвода Поцерски* – готово је подудран с Милошем Обилићем. Био је „јунак неисказани”, а чак се и Карађорђе „опоменуо” Обилића кад је завојводио Стоићевића. У бици на Мишару задобио је сабљу Кулин-капетана, једну од најљепших у цијелој српској епици. Стоићевић није хтио дати сабљу за злато већ само у размјену за српско робље, које је већ било испрепродавано по турском царству. Иако препуна епских алузија на главног косовског јунака, Милоша Обилића, биографија је осјенчена иронијом судбине и Милошевом смрћу. Милош Стоићевић, војвода од Поцерја, лудо гине од српске руке, од хајдука Прела, па Вук поентира двостурком бесмисленом смрћу – Милошевом и Преловом:

И Прела потом убију, али Милоша не поврате.

Вук се показује као мајстор приповиједања у поенти и обртима. До обрта долази и са Кулиновом сабљом: Милошев брат Јанко

се преда Турцима 1813. године и сабља без откупа стиже Кулиновој породици, а Јанко у Цариграду умире као турски роб, мученички и под срамотом.

Вук је мајстор у дочаравању ироније судбине и антрополошког песимизма. Он није волио идеализацију чак ни идеалних јунака.

Вук је оставио свој снажни лични печат на народним пјесмама, а нарочито на приповијеткама које је сакупљао, приређивао и објављивао. Искуство му је говорило да је стихове лакше памтити и приређивати, док „у писаној приповијетки већ треба мислити и ријечи намјештати, да не би ни с једне стране било прећерано”, па додаје:

Али ће ми слабо ко вјеровати и разумјети, како је приповијетке тешко писати.

Писци и проучаваоци прозе не само да му вјерују већ су му и данас захвални на овим ријечима. Вјеровао му је и сам Иво Андрић, који овај став цитира. Писање прозе је тежак и захтјеван посао, а Вукова ауторска самосвијест је завидна и драгоцјена. Он од писца очекује и захтијева свијест о ономе што ради, као од сваког другог мајстора свога посла – познавање „заната”, технике приповиједања, и свијест о том „занату”, оно што се данас зове аутопоетичком самосвијешћу:

Никакав мајстор не ради свога заната, не знајући шта гради како гради... Како сваки мајстор свој занат ради, тако треба и списатељи да пишу.

Овај захтјев је модеран зато што је вјечан.

Андрић је као Вукову врлину истицао његову *узмјереносӣ на ствар*, а одсуство разумијевања саме ствари и проницања у њену суштину Вук је сматрао за главну ману и слабост својих опонената. То проницање у ствар и говор из саме ствари заједничко је поетичко начело Вука и Андрића, што се слуги из двију наредних Андрићевих реченица:

Ствар, дакле, то је оно до чега је Вуку стало, то је оно на чему се осећа јак и несавладив. Он својим противницима као главну замерку пребацује, „да ствари не разумеју”.

У сваком свом прегнућу поштовао је природу ствари за коју се бори или у коју прониче, а природа ствари за које се он борио није допуштала попустљивост нити „средњи пут”: „средњи пут”,

најчешће, није пут до истине ни до суштине ствари и зато га Вук енергично одбацује. Ваља тражити нове, најчешће теже, путеве у откривању нових свјетова.

Вук је био човјек прегнућа, спреман да предузети посао доведе до краја, без обзира на „отпор материјала”, околности и противнике. Воље, упорности и енергије никад му није недостајало. Његова чудесна, лаконска девиза већ два стољећа охрабрује најбоље Србе; охрабривала је и Иву Андрића да се неки подухват доведе до краја и до савршенства:

Не да се, али ће се дати!

Оштар и немилосрдан као критичар и полемичар, Вук се залагао за строгу критику. И данас одјекују његове ријечи:

Боље да ниједног списатеља немамо, него да само рђаве имамо.

Ове ће се ријечи памтити докле буде српске критике.

Иво Андрић налази у Вуковом начину рада – у његовој тачности, прецизности и конкретности – „нечег егзактног, математског”, што је сам Вук видио као својство граматике и граматичког мишљења, а што бројни математичари и лингвисти својим искуством потврђују:

Ви ћете сами наћи и дознати да је граматика, а особито ортографија, мало налик на рачун...

Вук је био изградио култ рада и дјела чак и као вид освете свим својим непријатељима. Побјеђуј радом и дјелима, а не примитивном осветом. Запамтио сам, зацијело нешто деформисану, Вукову девизу која је стајала у кабинету мога пријатеља Јована Кашића, професора који је приредио Вуков *Српски рјечник* из 1852. године:

Радите и пјевајте једнако, и тако ћете се најбоље осветити свим својим непријатељима, и све их редом посрамити.

Вук је цијелог свога живота држао до свога интегритета и до личног и националног идентитета. Андрић нас опомиње да је Ђура Даничић „1847. победничке године” написао:

Но у данашња времена ријетко може ко постати књижевник, а да не изгуби много од своје народности.

Вук се није ни „порумунио” ни „помађарио”, као што су то неки Срби учинили бјежећи послије слома Првог српског устанка. Није постао ни „њемачкар”, иако је би ожећен Аном Краус и живио углавном у Бечу, као што се прије тога није ни потурчио. Био је и остао Србин и српски књижевник, реформатор српског језика и правописа и остао темељ новије српске културе. И у вријеме „најтеже беде и напасти” чувао се да се не огријешу о свој народ и отаџбину:

Прави родољубац не треба да љуби своје отачество као свиња потока гдје налази жира и воде; него да га љуби, макар како од њега био удаљен и макар му оно и зло жељело и чинило.

Први услов личног интегритета јесте – поштовати свој ум; очувати личну самосталност. Ум је изнад ревности и оданости; ум одлучује о правцу акције и о поступцима слободног човјека. Разлози ума побјеђују страх: „Кога се бојите, кад вам ум каже да онако треба” – пита Вук једног Мушицког, преопрезног човјека који зна домете своје храбрости и личне слободе.

Дати ум под аренду – није то само морални и вредносни пад већ је и психички проблематично; то је пут не у спас већ у личну несрећу, а неслобода, односно духовно и мисаоно ropство се под-разумијева:

Оно су несрећни људи, који су ум свој дали под аренду, па сад морају да мисле како други оће.

Вукова реченица, иако у писму написана, звучи као законо-правило, не само морално, већ и мисаоно, и психолошко. Вук није био законодавац само у граматички и правопису већ и у мишљењу, које мора бити слободно, ако је мишљење; ако није у најму и „под арендом”.

Љубо Јандрић свједочи да је Иво Андрић препоручивао да се у животу и књижевности ваља држати и Вука и Његоша, и да су нам, несумњиво, непријатељи они који их нападају. Вуку и Његошу данас треба додати и самога Андрића. Сва тројица су у посљедње четири деценије били мета безочних, отворених или прикривених напада, све до оспоравања њихових дјела и статуса у језику, књижевности и култури. Гротескно стварање нових језика и њихово именовање, инспирисано из свијета и намах унисоно прихваћено у свијету, свакако је жесток напад на Вука и његове тековине. Сам врх гротеске је црногорско одрицање од ћирилице зарад чиргилице и увођења двају нових слова. Извршиоци посла

су људи заљуљаног идентитета иза којих стоје проблематични ментори. То су покушаји да се заваде Вукова Петница и Вуков Тршић, људи и народ. Сама идеја да се ствара неки скоројевићки језик на почетку 21. вијека сулуда је и самоубилачка; она значи лишавање оних вриједности које су стваране у претходних десет стољећа. Као да је Вук савременик Југославије, па разарањем Југославије ваља разорити и Вуков језик. И језичко лудило има своје домете и вијек трајања, мада импресионира упорност да се и међу Србима нађу разарачи Вукових тековина и вуковског језика; и налазе их, за лијепе паре и универзитетска мјеста којима опсјењују простоту. Има стручњака који дају свој прилагодљиви ум под добру аренду, „па сад морају да мисле како други оће”.

Знао је Вук за законодавца и мудраца Солона, и то још од Југовића и Велике школе, а значење његовог стиха:

Ниси свакоме драг велику градећи ствар

осјећао је цијелога свога живота на својој кожи, а његово дјело га осјећа и данас.

Све што је радио, Вук је „слао” на двије адресе. Прва је *српско ѿштомство*, за које је беспштедно изгарао стварајући свој огроман опус, и које је – то потомство – сматрао јединим судијом у будућности и вјечности, по чему је близак Његошу:

Покољења дјела суде, што је чије – дају свјема.

Друга адреса је *свијет̄ и знаменӣти и уӣшцајни људи у свијет̄у*, какви су били Гете, Јакоб Грим, Тереза Албертина Луиза фон Јакоб, Леополд Ранке, Фатер, Добровски, Срезњевски и многи други. Вук је настојао да странци упознају Србе „с најбоље стране, колико је могуће не вређајући истине”. Знао је Вук да мора бити тачан и да против истине не смије говорити.

Искусни дипломата и одличан познавалац наших људи и нарави, Иво Андрић, истиче оне Вукове особине које „нашем човеку често недостају: истрајност, уздржљивост и осећање мере”, а које су драгоцјене у комуникацији са странцима. О чему год је писао, посебно за странце, „он је редовно тачан у ствари и одмерен у начину излагања”.

О Вуку се мора говорити строго и критички, као и о свему и свакоме о коме се озбиљно говори. Али прије тога ваља и себи и другима поставити неколико питања и дати на њих неколико одговора.

Ко је у нашем народу и култури створио, и иза себе оставио веће, обимније и значајније књижевно, научно, језикословно и уопште културно дјело од Вука Караџића, или као Вук?

Колико је мени познато – нико.

На изради критичког издања Вукових сабраних дјела, иза којега је стала држава, ангажоване су највеће научне институције и најкрупније личности српског народа и његове науке, па ти одабрани и најеминентнији људи нијесу успјели да за педесет година обухвате и критички на свијет издају оно што је урадио један Вук Стефановић Караџић. Иза Вука није стајала ни држава, ни државне институције; нико осим Копитара и понеког у муци стеченог пријатеља.

Има ли неко у нашем народу, међу писцима и научницима, ко је одржавао тако интензивне везе, тако интензивну преписку са свијетом, као што је то чинио Вук Стефановић Караџић?

Седам дебелих свезака преписке задивило је Иву Андрића. Да ништа друго није урадио него што је написао седам томова писама, било би довољно за један живот. Тешко да је неко и на том плану с Вуком поредив. То је, највећим дијелом, преписка с најутицајнијим људима његовога времена. Та преписка освјетљава епоху и Вука у њој. Пребогато, предрагоцјено, илустративно, поучно, бескрајно живописно. А критичко издање има тринаест томова преписке!

Да ли је реално замисливо да путује на далеке путеве по Европи и Русији неко ко је хром, тежак инвалид са штулом, са тешком костобољом, са главобољом, са slabим видом и боловима у очима?

А Вук се напутовао; пропутовао је и видио свијета као мало који Србин свога времена. Сва та путовања била су у функцији његове културне мисије, на корист српског народа и његове културе. Мапа и мрежа његових путева и данас је импресивна. Таква енергија је тешко замислива.

Да ли је неко у нашој књижевности и култури, прије и послеје Вука, учинио колико он, или више од њега, за статус и рецепцију српске књижевности и културе у свијету?

Никад нико!

У Вуково доба, захваљујући прије свега Вуку, наша народна књижевност, нарочито лирска и епска поезија, била је хит у Европи. Епика се, по правилу, поредила са Хомером, а лирика са Соломоновом *Пјесмом над њјесмама*. Никада српска књижевност није толико освојила свијет, и то преко Вука Караџића. А за ту поезију су радили један Гете, један Јакоб Грим, један Пушкин, један Мицкијевич и безмало сви слависти тога времена, или барем ови

који су нешто значили. Преко Терезе Албертине Луизе фон Јакоб, удате за Американца Робинсона, Гетеове миљенице и преводитељке српских народних пјесама баш за Гетеа, глас о српској народној поезији и њена слава стигла је и до Америке. А легендарна ТАЛФЈ – госпођица фон Јакоб, касније госпођа Робинсон – није знала српски. Она је била ћерка универзитетског професора фон Јакоба, који се данас сматра претечом семиотике, а који је предавао Словенима, Русима, па је и Тереза Луиза изврсно знала руски, а преко руског, уз помоћ интуиције, и свађајући се с Вуком, преводила српске пјесме. Али она је имала мисију преводећи за Гетеа, а онда реферишући у Америци о српском усменом пјесништву. Мало ли је?

То није сметало Вуку да господину Робинсону отпише да је *Чича Томина колиба* преведена на српски, али да је положај Срба под Турцима гори од положаја црнаца у Африци. Нека Американац зна како ствари стоје и с ким има посла.

Ко је од наших писаца Вуковог доба имао такве међународне контакте као Вук: Копитар, Гете, Грим, ТАЛФЈ, Фатер, Ранке, Аделунг, Добровски, Ханка, Кепен, Жуковски, Срезњевски...? Тај списак имена изузетно је дуг. Све су то водећи писци и научници свога доба, који су веома помогли рецепцији Вуковога дјела и српске народне поезије у свијету. Такве личне везе тешко да је неко од Вукових савременика имао, нити је умио водити такву културну дипломатију. Вук је био и остао водећи човјек српске културне дипломатије. Захваљујући рецепцији српске усмене поезије у свијету, прије свих Гетеу и Пушкину, српски епски десетарац постао је стални међународни облик стиха.

Да ли постоји неко од српских историчара, писаца, научника, политичара, ко је толико ширио истину о Србима свога времена у туркофилској Европи као Вук Стеф. Карацић? Да ли је некад неко понудио своју документацију, помоћ и енергију неком страном историчару да оствари тако значајно дјело као што је то Ранкеово *Die serbische Revolution*?

Није ми познато.

А квасац те књиге закувао је Вук.

Вуков примјер нас учи да теорија историјске дистанце према савременим догађајима има ограничене домете. Нешто се о догађајима мора позитивно знати, а то знање, то *свједочење*, долази само од савременика. Ми смо срамно грешили према логорима и логорашима из Првог и Другог свјетског рата; према жртвама система пажљиво вођених грађанских ратова у Југославији. Више вриједи двије црне књиге – она познатија, Владимира Ћоровића,

и она мање позната, Мирослава Тохоља – од томова историјске магле Више су двојица владика – Амфилохије и Атанасије – урадиле за жртве на Косову и Метохији од свих српских интелектуалаца. Вукову лекцију из савремене историје нијесмо научили. А да јесмо, другачије бисмо данас говорили о нашим жртвеним местима из Првог и Другог свјетског рата.

Има ли савршеније азбуке, односно савршенијега писма, од Вукове ћирилице у којој сваки глас има своје писмено, своје слово? То није ни руско, ни француско, ни њемачко, ни енглеско писмо. Додуше, Вуково писмо покушавају да „усаврше” недограђена лингвистичка недоношчад, али се зна како пролазе они који с Вуком ратују, па и са мртвим Вуком.

Да ли је неко више сакупио, боље уредио и приредио огромно српско усмено благо: лирску и епску поезију, приповијетке, пословице, загонетке, питалице, брзалице? Да ли је неко писао боље од Вука о томе шта је радио и урадио? Шта би било од наше усмене традиције да није Вуковога дјела?

Те традиције не би било.

А усмена епика је, што рече Васко Попа, „наша класика, једина и права”.

Без Вука ту класику не бисмо имали, без обзира на моје поштовање за све друге сакупљаче.

Која је књига темељ новије српске културе; њена основна књига?

Вуков *Српски рјечник*; велика ризница српског памћења.

Ту књигу – Вуков *Српски рјечник*, и онај из 1818, и онај из 1852. године – знао је готово наизуст Васко Попа, који би ове године пунио сто година. Преко Вука и преко Чајкановића укорјењивао се у српску митологију. Пјесник вучјих очију бирао је друштво и књиге. Вуку и Чајкановићу треба додати и старо српско пјесништво немањићког доба – то је Попин традицијски тролист.

Иво Андрић, кога сам данас најчешће цитирао, највише је од свих писаца писао о Његошу и Вуку; они су два главна стуба његовог избора из традиције.

Професори Павле Ивић и Јован Кашић и данас су са мном када говорим о Вуку. Не може се без приређивача Вуковог *Српског рјечника* из 1818. и 1852. године. Кашићу сам се одужио једном посветом у књизи *Традиција и Вук Сџеф. Караџић*. Зато ову данашњу бесједу посвећујем сјени Павла Ивића.

Дијалог са мртвима је дијалог са вјечношћу.

Гласови мртвих нису мртви гласови.

Захвалан сам свима који су својим предлогом и одлуком омогућили да овдје говорим о 125. годишњици преноса Вукових посмртних остатака у Београд, о сто тридесетој годишњици Андрићевог и стогодишњици рођења Васка Попе. Дивно су ми се сложиле ствари у овом дану и на овом мјесту, за које сам вишеструко везан.

Др Јован М. Делић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са
јужнословенским књижевностима
jovandelic.delic@gmail.com